

آمایش و مکان‌یابی از منظر پدافند غیرعامل

دکتر محمد سادات یحیی پور

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد صومعه سرا

دکتر مرضیه موغلی

دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرستان

ابوالفضل صدیقی

حسن حسینی امینی

مدرس دانشگاه

عنوان و نام پدیدآور	: آمایش و مکان‌یابی از منظر پدافند غیرعامل / محمدصادق یحیی‌پور ... اودیگران
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات با من، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۶ ص.: مصور، جدول.
شابک	: 978-600-7776-88-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: محمدصادق یحیی‌پور، مرضیه موغلی، ابوالفضل صدیقی، حسن حسینی‌امینی.
موضوع	: دفاع غیر نظامی
موضوع	: Civil defense
موضوع	: دفاع غیرنظامی -- پیش‌بینی‌های ایمنی
موضوع	: Civil defense -- Safety measures
موضوع	: دفاع غیرنظامی -- ایران
موضوع	: Civil defense -- Iran
موضوع	: کاربری زمین -- برنامه‌ریزی
موضوع	: Land use -- Planning
موضوع	: شهرسازی -- تعیین محل
موضوع	: City planning -- Location
شناسه افزوده	: یحیی‌پور، محمدصادق، ۱۳۴۵ -
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۸۱/۹۲۶UA
رده‌بندی دیویی	: ۳۵/۳۶۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۶۱۹۱۲

عنوان کتاب	: آمایش و مکان‌یابی از منظر پدافند غیرعامل
مولفان	: دکتر محمد صادق یحیی‌پور - دکتر مرضیه موغلی - ابوالفضل صدیقی - حسن حسینی‌امینی
ناشر	: با من
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ	: اول، ۱۳۹۵
صفحه‌آراء	: زهرا بیات
طراحی جلد	: علیرضا احمدی
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۷۶-۸۸-۹
قیمت	: ۱۶۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۳	 فصل اول: کلیات
۲۱	 واژگان
۳۱	 زمین
۲۳	 کاربری زمین
۲۵	 برنامه‌ریزی کاربری زمین
۲۹	 مفهوم ارزیابی
۳۰	 مفهوم دفاع
۳۰	 طبقه‌بندی دفاع در مقابل تهدیدات غیرطبیعی عمدی
۳۰	 مفهوم بدافند از نظر استثنایی
۳۲	 طبقه‌بندی انواع تهدیدات
۳۳	 انواع بدافند
۳۴	 بدافند عامل
۳۴	 بدافند غیرعامل
۳۵	 بحران
۳۵	 انواع بحران از حیث قلمرو جغرافیایی
۳۵	 بحران داخلی
۳۶	 انقلاب
۳۶	 کودتا
۳۷	 اشغال نظامی
۳۷	 دفاع غیر نظامی
۳۹	 اصطلاحات و مفاهیم بدافند غیرعامل
۳۹	 آسیب پذیری
۳۹	 آمادگی
۳۹	 بازدارندگی
۳۹	 آمایش
۴۰	 پناهگاه
۴۰	 پوشش

تفرقه و جداسازی	۴۰
تهدید	۴۰
فریب	۴۱
پراکندگی	۴۱
اعلام خطر	۴۱
اختفاء	۴۱
استتار	۴۲

فصل دوم: کاربری اراضی و مکان‌یابی ۴۵

دیدگاه و نظرات عمده در کاربری زمین	۴۵
دیدگاه ساماندهی زمین	۴۵
دیدگاه کربایی شهری (کاربرد برای)	۴۷
دیدگاه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، اساسی در کاربری زمین	۴۹
نظریه نقش کالبدی زمین	۵۲
نظریه برنامه‌ای	۵۳
نظریه مدرنیسم	۵۳
نظریه فرهنگ گرایی	۵۴
نظریه اصلاح گرایی	۵۴
نظریه نقش طبیعی زمین	۵۴
نظریه فن گرایی	۵۵
نظریه طبیعت گرایی	۵۵
نظریه شهرسازی اختیارگرا	۵۵
نظریه آمایش انسانی	۵۵
نظریه سلامت روان	۵۶
نظریه پست مدرنیسم	۵۶
دیدگاه روان‌شناختی	۵۶
دیدگاه توسعه پایدار	۵۸
مفهوم توسعه	۵۸
مفهوم توسعه پایدار	۵۸
اهداف برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری	۶۰
اهداف کلان در برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری	۶۰

۶۰	اهداف محیطی
۶۰	اهداف اقتصادی
۶۲	اهداف کالبدی - فضایی
۶۲	اهداف اجتماعی
۶۲	اهداف خرد یا ویژه در برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری
۶۲	کارایی
۶۳	برابری
۶۳	پایداری
۶۳	فرایند برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری
۶۴	ارزیابی کاربری اراضی
۶۷	فواید مکان‌یابی کاربری‌های شهری از نگاه دفاع غیرعامل
۶۸	طراحی و برنامه‌ریزی کاربری‌های شهری
۶۹	ملاحظات دفاع غیرعامل در محاسبات کزینی پناهگاه‌های شهری
۷۳	ملاحظات دفاع غیرعامل در طراحی و برنامه‌ریزی تأسیسات زیربنایی شهری
۷۵	تأسیسات گازرسانی
۷۶	مخابرات
۷۶	برق
۷۷	ملاحظات دفاع غیرعامل در طراحی و برنامه‌ریزی خطوط راه‌آهن
۷۷	راه‌آهن
۸۲	پایداری شهری، برنامه‌ریزی کاربری زمین و پدافند غیرعامل
۸۲	۱- زمین از دیدگاه توسعه پایدار شهری
۸۴	معیارهای بهینه در مکان‌یابی کارکردهای شهری
۸۷	پدافند غیرعامل
۸۹	فصل سوم: جنگ و پدافند غیرعامل
۸۹	جامعه‌شناسی جنگ
۹۱	تعاریف جنگ
۹۴	نقش عوامل جغرافیایی در طبقه‌بندی جنگ‌ها
۹۵	طبقه‌بندی جنگ‌ها
۹۷	سیر تحول جنگ‌ها
۹۸	جنگ‌های آینده چگونه خواهند بود؟

۱۰۱	جغرافیا و جنگ (۱)
۱۰۳	جنگ و جغرافیا (۲)
۱۱۱	اقدامات پدافند غیرعامل جنگ‌های نسل سوم
۱۱۳	اقدامات پدافند غیرعامل جنگ‌های نسل چهارم
۱۱۵	تیمین‌های کوناگون درباره جنگ
۱۱۹	علل شروع جنگ‌ها در ادوار تاریخی
۱۲۳	علل پیروزی و شکست جنگ‌ها
۱۲۶	بحران در جنگ
۱۲۹	اهداف جنگ‌ها
۱۳۰	ویژگی جنگ‌ها
۱۳۲	انواع جنگ
۱۵۰	جنگ شهری
۱۵۳	اصول پدافند غیرعامل
۱۵۳	اهداف پدافند غیرعامل
۱۵۴	اهمیت دفاع غیرعامل و سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران
۱۵۴	اهمیت دفاع غیرعامل در یک نگاه
۱۵۵	سیاست‌های کلی نظام در زمینه پدافند غیرعامل
۱۵۷	- اسناد راهبردی و استراتژی پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران
۱۵۷	پدافند غیرعامل در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۵۸	پدافند غیرعامل در قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور
۱۵۸	مصوبه هیات دولت در خصوص آمایش ملی و پدافند غیرعامل
۱۵۸	استراتژی سازمان پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران
۱۶۰	الزامات لازم در زمینه پدافند غیرعامل
۱۶۰	آمایش سرزمین
۱۶۲	چگونگی پیدایش تفکر آمایش سرزمین
۱۶۴	تجارب جهانی آمایش سرزمین
۱۶۴	آمایش سرزمین در انگلستان
۱۶۶	آمایش سرزمین در فرانسه
۱۶۷	آمایش سرزمین در ایران
۱۷۰	آمایش سرزمین و نقش ملاحظات امنیتی و دفاعی

۱۷۱	تهدیدات در حوزه آمایش سرزمین
۱۷۱	الزامات آمایش دفاعی شهر
۱۷۷	تطبیق آمایش سرزمین و پدافند غیرعامل
۱۷۸	سابقه تاریخی پدافند غیرعامل در جهان
۱۸۲	پدافند غیرعامل در جهان
۱۹۳	سهرها و پدافند غیرعامل
۱۹۵	فصل چهارم: پدافند غیرعامل و مکان‌یابی
۱۹۵	تاریخچه پدافند غیرعامل در شهرهای ایران
۱۹۶	ایران در زمان‌های قدیم
۲۰۰	مقایسه دوره‌های تاریخی شهرهای ایران باستان از نظر پدافند غیرعامل
۲۰۱	پدافند غیرعامل در استان باستان
۲۰۳	پدافند غیرعامل در ایران پس از اسلام
۲۰۵	برنامه‌ریزی کاربری ارضی برای پدافند غیرعامل
۲۰۷	پدافند غیرعامل شهری
۲۱۰	تأسیسات شهری در پدافند غیرعامل
۲۱۱	مولفدهای شهری موثر در پدافند غیرعامل شهری
۲۱۱	اهداف پدافند غیرعامل در شهرها
۲۱۳	مکان‌یابی
۲۱۳	اهداف کلی مکان‌یابی
۲۱۵	مکان‌یابی و پدافند غیرعامل
۲۲۹	مراکز تحت پوشش پدافند غیرعامل
۲۲۹	اماکن و تأسیسات حیاتی
۲۲۹	اماکن و تأسیسات حساس
۲۲۹	اماکن و تأسیسات مهم
۲۳۰	آثار تهاجم بر زیرساخت‌ها
۲۳۰	اثر اقتصادی اجتماعی مرتبط با عدم استمرار تولید و ارائه خدمات در زیرساخت‌ها
۲۳۱	آثار ناشی از تهاجم مستقیم دشمن به زیرساخت‌ها (صحنه حادثه)
۲۳۱	آثار اختصاصی ناشی از عدم تداوم تولید و ارائه خدمات در زیرساخت‌های کشور
۲۳۲	پدافند غیرعامل و کاربری‌های درمانی
۲۳۲	اهمیت ساختمان‌های عمومی از منظر پدافند غیرعامل

۲۳۳	اراضی خدمات درمانی
۲۳۳	تعاریف موسسات درمانی
۲۳۴	سرنانه‌های کاربری‌های درمانی
۲۳۶	ملاحظات ایمنی مربوط به کاربری‌های درمانی
۲۳۷	معیارهای لازم در زمینه طراحی، ساخت و معماری کاربری‌های درمانی
۲۳۸	راهکارهای رعایت اصول پدافند غیرعامل در کاربری‌های درمانی
۲۳۹	ضوابط پدافندی کاربری بهداشتی و درمانی
۲۴۰	معیارهای اختصاصی پدافند غیرعامل در تبدیل سایر ساختمان‌ها به مرکز درمانی
۲۴۱	معیار و شاخص‌های مورد مطالعه تحقیق
۲۴۲	نحوه طراحی ساخت بیمارستان‌ها
۲۴۳	شاخص ایمنی
۲۴۳	شبکه‌های ارتباطی
۲۴۶	سازگاری و همجواری
۲۴۶	فضای عمومی باز
۲۴۷	اهداف مکان‌یابی
۲۴۹	تعیین شاخص‌های مکان‌یابی و وزن آنها
۲۴۹	کاربردهای GPS در مکان‌یابی و کاربری اراضی شهری
۲۵۰	نظریه‌های مکان‌یابی
۲۵۱	تئوری‌های مکان‌یابی صنعتی
۲۵۳	تئوری مکنن مرکزی
۲۵۴	نظریه‌های توسعه‌ی مکان مرکزی
۲۵۵	معیارهای مکان‌یابی در شهرهای جدید
۲۵۷	اهداف مکان‌یابی با رویکرد پدافند غیرعامل شهری
۲۵۸	پیوست
۲۶۷	منابع

مقدمه

جنگ یکی از عناصر بایدار تاریخ بشری است. به طوری که جامعه‌شناسان آن را به عنوان یک پدیده و واقعیت اجتماعی قلمداد نموده‌اند. بشریت در طول ۵ هزار سال تاریخ تمدن خود ۱۴ هزار جنگ را دیده و در این جنگ‌ها بیش از ۴ میلیارد انسان جان باخته‌اند. در طول چند هزار سال تمدن بشری صرفاً ۲۶۸ سال بدون جنگ و مناقشه بوده است، در طی ۴۵ سال از سال ۱۳۲۴ تا ۱۳۶۹ شمسی (سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۰ م) در کره زمین فقط ۳ هفته بدون جنگ بوده و اکثر این جنگ‌ها در کشورهای جهان سوم به وقوع پیوسته است. در قرن بیستم بیش از ۲۲۰ جنگ به وقوع پیوسته که بیش از ۲۰۰ میلیون تلفات انسانی داشته است. کشور پهناور ایران در طول تاریخ به دلیل وجود ویژگی‌های جغرافیایی، طبیعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی به خصوص واقع شدن در منطقه سوق الجیشی خاورمیانه و بهره‌مندی از ذخایر طبیعی همواره در معرض بحران‌های طبیعی، غیرطبیعی (حملات نظامی از طریق دریا و خشکی) قرار داشته و طی سالیان گذشته شاهد چهار جنگ مهم (جنگ تحمیلی، جنگ اول خلیج فارس، جنگ افغانستان و جنگ آخر آمریکا و انگلیس علیه عراق) بوده است و وقوع مناقشات و جنگ‌های دیگری با اهداف ژئوپلیتیک، مهار، محاصره و سرنگونی با انقلاب اسلامی جزء اهداف راهبردی استکبار جهانی می‌باشد.

تجارب حاصله از جنگ‌های گذشته خصوصاً هشت سال دفاع مقدس، جنگ ۴۳ روزه ۱۳۶۹ شمسی (۱۹۹۱ م) متحدین علیه عراق (جنگ اول خلیج فارس)، جنگ ۱۱ هفته‌ای سال ۱۳۷۸ شمسی (۱۹۹۹ م) ناتو علیه یوگسلاوی، جنگ اخیر آمریکا و انگلیس علیه عراق موید این نظر است که کشور مهاجم جهت در هم شکستن اراده ملت و توان اقتصادی، نظامی و سیاسی کشور مورد تهاجم با اتخاذ راهبرد انهدام مراکز ثقل؛ توجه خود را صرف بمباران و انهدام مراکز حیاتی و حساس می‌نماید.

جنگ‌ها با پیشرفت فناوری و بکارگیری تسلیحات نوین و هوشمند، ماهیت پیچیده‌تر و مخرب‌تری به خود گرفته و هر روزه در گوشه‌ای از جهان شاهد کشتار انبوه مردم و تخریب و انهدام منابع و سرمایه‌ها و زیرساخت‌های ملی آنها در اثر بمباران و انبوه آتش ویرانگر دشمنان بوده و این روند متوقف نشده و ادامه خواهد یافت.

دقت فناوری نظامی آمریکا و انگلستان، نظامیان عراق را به وحشت انداخته و روحیه آنان را تخریب کرده بود. فناوری پیشرفته باعث شد تا در این جنگ در مقایسه با جنگ خلیج فارس، از جنگ‌افزارهای بسیار دقیق‌تری استفاده شود. حداقل دو سوم بمب‌هایی که نیروهای ائتلاف در این جنگ استفاده کردند، با دقت توسط ماهواره‌ها کنترل می‌شد، در حالی که در جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۱ میلادی، تنها ۱۳ درصد بمب‌ها با ماهواره کنترل می‌شدند. همچنین در عملیات‌های هوایی، این دقت چشم‌گیرتر بود. هدف‌هایی که در گذشته برای منهدم کردن آنها به سورتی پروازهای زیادی نیاز بود، در جنگ علیه عراق با یک بمب هدایت‌شونده منهدم می‌شدند. در جنگ جهانی دوم برای تضمین انهدام یک هدف به ۳۰۰۰ سورتی پرواز نیاز بود. در جنگ خلیج فارس (۱۹۹۱م) این آمار به ۱۰ سورتی پرواز کاهش پیدا کرد. اما در جنگ اخیر یک سورتی پرواز، انهدام ۱۰ هدف را تضمین می‌کرد.

نگرشی تحقیقی به آمار و ارقام ثبت‌شده جنگ‌های گذشته موید این موضوع می‌باشد که به علل وجود شکاف فناوری بین تسلیحات هوایی و هوایی دشمن و تسلیحات دفاع هوایی خودی، آسیب‌پذیری سامانه‌های دفاع هوایی در برابر جنگ الکترونیک، غافل‌گیر شدن این سامانه‌ها در برابر هواپیماهای تهاجمی و موشک‌های کروز، الستیک، پرتاب موشک از ماوراء برد جنگ‌افزارهای دفاع هوایی، فقدان سلاح‌های ضد موشک و سیستم‌های حساس موجود را در صورت نبود و یا ضعف اقدامات دفاع غیرعامل به هدف‌های سامانه‌ها و سانی برای هدف‌گیری موفق و سریع هواپیماهای حمله‌ور و تسلیحات تهاجمی دشمن تبدیل خواهد بود.

در خلال جنگ جهانی دوم برای از بین بردن یک نیروگاه با احتمال انهدام ۹۶ درصد که ابعادی معادل ۴۰۰ در ۵۰۰ فوت مربع داشت تعداد ۶۵۰ بمب ۵۰۰ کیلوگرمی توسط ۱۱۰ بمب افکن بی-۱۷ به کار می‌رفت اما در جنگ خلیج فارس، هر نیروگاه توسط دو بمب هدایت‌شونده به طور دقیق منهدم گردید یعنی هر هواپیمای بمب افکن در جنگ خلیج فارس معادل ۱۱۰ بمب افکن بی-۱۷ کارایی داشته است.

در جنگ خلیج فارس (جنگ سال ۱۳۶۹ شمسی) پالایشگاه‌ها و مخازن نفتی با ۱۲۰۰ تن بمب طی ۵۰۰ سورتی پرواز بر روی ۲۸ پالایشگاه عراق بمباران و تولید نفت عراق به طور کلی متوقف گردید. امروزه کشورهایی که طعم خرابی و خسارت ناشی از جنگ را چشیده‌اند جهت

حفظ سرمایه‌های ملی و منابع حیاتی خود توجه خاص و ویژه‌ای به دفاع غیرعامل نموده و در راهبرد دفاعی خود جایگاه والایی برای آن قایل شده‌اند و نمونه بارز آن کشور کره شمالی می‌باشد که با اتخاذ سیاست و راهبرد تمرکز زدایی در این راستا اقدامات بنیادی و اساسی جالب توجهی اتخاذ نموده است و جوهره و ثقل اصلی آن، اقدامات دفاع غیرعامل و ملاحظات جدی دفاعی، امنیتی و اقتصادی در ساخت و احداث مراکز حیاتی از قبیل متروی پیونگ یانگ با عمق ۹۵ الی ۱۰۵ متر مقاوم در برابر سلاح‌های متعارف و غیرمتعارف، احتراز از ساخت و احداث مجتمع‌های بزرگ و زیرساخت‌های حجیم کلیدی و توجه به ساخت و احداث مراکز حیاتی و حساس، به صورت کوچک و پراکنده نمودن آنها در اقصی نقاط کشور، احداث تونل‌های عظیم زیر زمین، ایجاد صدها بندر کوچک با ظرفیت بارگیری یک تا دو کشتی در طول سواحل کشور، احداث جاده‌های تونل‌های زیرزمینی در مرزها برای تسهیل نقل و انتقالات نظامی، احداث سد بزرگ نامبو در حاشیه سواحل غربی کره شمالی با استفاده دو منظوره اقتصادی و دفاعی سلاح آب رده است.

اجتناب‌ناپذیر بودن وقوع جنگ‌ها در طول تاریخ بشری، وقوع حداقل چهار جنگ مهم در حریم مرزهای سرزمین میهن اسلامی در پید سال اخیر و اهداف راهبردی آمریکا در محاصره، مهار، تضعیف و براندازی جمهوری اسلامی، وجود طیف گسترده تهدیدات بالقوه و بالفعل کانون‌های بحران در پیرامون کشور، این پیام را به ما می‌دهد، همچنان که نباید مرعوب تهدیدهای دشمن گردید، از سوی دیگر می‌بایست با اقدامات و تدابیر موثر دفاعی، خود را آماده مقابله با تهدیدات بالقوه و بالفعل دشمن نمود و بخش بسیار مهم و حیاتی از این آمادگی در شرایط تهدیدات نامتقارن، اتخاذ راهبردهای دفاعی غیرعامل در جهت خنثی‌سازی و تقلیل و کاهش خسارات حملات احتمالی هوایی دشمن به مراکز ثقل میهن اسلامی و به بردن آستانه مقاومت ملی می‌باشد.

دفاع غیرعامل با مفهوم کلی دفاع در برابر تهاجم، بدون استفاده از سلاح و درگیر شدن مستقیم، سابقه‌ای بس طولانی در تاریخ بشری به قدمت خلقت انسان دارد. شکل‌گیری تمدن‌های اولیه در جهان همواره با وقوع جنگ همراه بوده است. انسان‌ها از طریق پناه گرفتن در غارها و ساخت جوشن و سپر و ایجاد برج و بارو و قلاع محکم و مرتفع و حفر خندق جهت

حفظ جان و تأمین امنیت گروهی با هدف پیگیری از حملات غافلگیرانه دشمن اقدام نموده‌اند. امروزه ظهور سلاح‌های آتشین دوربرد سبب گسترش دامنه‌ی نبردها از حاشیه‌ی مرزها به عمق سرزمین گردیده و مرز سنتی بین جبهه و پشت جبهه را از بین برده است. در چنین وضعیتی به همان میزان که سربازان در صحنه‌ی نبرد در معرض خطر و آسیب دشمن هستند، شهروندان پشت جبهه نیز باید خطر مشابهی را تحمل نمایند و لذا از نخستین ساعات اولیه‌ی حمله‌ی نظامی دشمن، شهرها یا بحران عظیمی مواجه خواهند شد.

توجه به تهدیدات مربوط به تأمین محافظت از غیرنظامیان در عصر حاضر بیش از گذشته حائز اهمیت است. بنابراین کنونی در نظام شهرسازی (طراحی و برنامه‌ریزی)، با نگاهی سطحی و گذرا به مقایسه‌ی دفاع غیرعامل نگریسته می‌شود و طرح‌ها و برنامه‌های تهیه شده‌ی شهری، در مقیاس‌های مختلف، فاقد چنین نگرشی می‌باشد.

در کتاب پیشرو سعی بر این است که سازگاری بین اصول پدافند غیر عامل و مکان‌یابی، آمایش سرزمین، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای بشود، امید است به هدف خود رسیده باشد.